

Дослідження документного потоку авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва, виданих в Україні в 1996—2008 роках

Марина Шатрова,
аспірантка кафедри
бібліотекознавства і
бібліографії Рівненського
державного гуманітарного
університету

На підставі "Літопису книг" та "Літопису авторефератів дисертацій" проаналізовано документний потік авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва, виданих в Україні в 1996—2008 рр., за хронологічним, тематичним, видовим, галузевим, географічним та іншими параметрами.

На сучасному етапі розвитку галузевого бібліографознавства та документознавства необхідною умовою дослідження документного потоку (ДП) з образотворчого мистецтва стало вивчення однієї з його складових, що відноситься до категорії "література про образотворче мистецтво"— дисертаційних досліджень у цій галузі. Вивчаючи такі документи, маємо можливість досягнути здобутки та перспективи мистецтвознавчої науки на терені України кінця ХХ — початку ХХІ ст. Адже переломний момент вибраного хронологічного періоду стосується стику двох тисячоліть, що неодноразово було предметом аналізу науковців різних напрямів діяльності та повною мірою висвітлює сучасний розвиток галузі, у центрі якої завжди залишається наука. Образотворче мистецтво, як одна з галузей наукових досліджень, крім прикладної, має ще й фундаментальну теоретичну складову, що й стало об'єктом представленого аналізу.

Книгознавчі та документознавчі дослідження загального характеру дали уявлення про види документів з образотворчого мистецтва [2, 5, 6, 7]. Історію заснування та функціонування державного бібліографічного покажчика Книжкової палати України "Літопису авторефератів дисертацій" висвітлено у статті В. Кочупалової [1]. Досліджень ДП авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва, що вийшли в Україні, до цього часу не було. Це викликало потребу в їхньому докладнішому вивченні і стало метою пропонованої статті.

Основною джерельною базою в процесі дослідження ДП стали бібліографічні покажчики, які готує та випускає Книжкова палата України: "Літопис книг", перший номер якого вийшов у 1924 р. [3], та "Літопис авторефератів дисертацій" (реєструються автореферати дисертацій до 1998 р.) [4].

За основу аналізу ДП авторефератів дисертаційних досліджень були взяті такі параметри: семантичний, хронологічний, галузевий, географічний, видовий (здійснено розподіл документів, представлених на здобуття певного наукового ступеня); розподіл за науковими установами та навчальними закладами, де захищались дисертації.

Представлене дослідження допоможе скласти цілісну картину розвитку наукової сфери, що висвітлює образотворче мистецтво у багатовекторному напрямі: від самого явища "образотворче мистецтво", що включає творчу скла-

дову, через історію, теорію не лише мистецтва, а й філософії сприйняття мистецтва, до таких суміжних з ним галузей, як "Технічна естетика", "Релігієзнавство", "Археологія" та ін.

У табл. 1 "Тематично-хронологічна структура ДП авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва в Україні за 1996—2008 роки" здійснено розподіл досліджуваних документів за темами, що багатоаспектно розкривають саму галузь та показують ключові напрями її діяльності:

- загальні питання образотворчого мистецтва;
- живопис, графіка та дизайн;
- декоративно-прикладне мистецтво (включає документи з художньої кераміки, художнього текстилю, художньої обробки дерева, металу та ін.);
- архітектура (до уваги брались документи, які несуть мистецьке наукове навантаження про той чи інший архітектурний об'єкт, що має художню цінність);
- охорона пам'яток історії і культури (у рубриці охоплені документи, де розкривається цінність історичного надбання нашого народу шляхом представлення тих чи інших мистецьких пам'яток);
- пластичні мистецтва (здебільшого ця рубрика стосується документів зі скульптури та гончарного мистецтва);
- фотографія (до уваги взяте дисертаційне дослідження, яке стосується художнього навантаження фотографії як окремого виду мистецтва).

У межах кожної теми автореферати дисертацій розміжовані на такі, що готувались на здобуття наукового ступеня кандидата чи доктора наук.

З даних, наведених у табл. 1, бачимо, що кількість авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва на початку аналізованого періоду була незначною (від трьох до восьми), але з 1999 р. відбувається їхнє поступове збільшення, аж до 2008 р. Однак потрібно зазначити, що ДП авторефератів дисертацій, опублікованих у 2008 р., представлений у цьому дослідженні не повністю, оскільки аналіз документів завершився № 4 "Літопису авторефератів дисертацій" за 2008 р., де зареєстровані наукові роботи лише першого півріччя минулого року. Видання авторефератів за друге півріччя реєструватимуться у покажчиках 2009 року, які на сьогодні ще не видані.

Відзначимо майже стабільну щорічну кількість авторефератів докторських дисертацій (від 1 до 2), крім 1997, 2000 і 2001 рр., коли таких авторефератів не було зареєстровано.

Найбільше зареєстровано авторефератів дисертацій з архітектури: упродовж усього досліджуваного періоду архітектура як галузь науки нараховує в своєму арсеналі 71 кандидатську дисертацію, що становить 35,3 % від загальної кількості досліджуваних документів за 13 років та 3 докторські (1,5 %).

Друге, третє і четверте місце поділили тематичні блоки, які мають незначний розрив у кількості досліджуваних документів — це загальні питання образотворчого мистецтва (34 кандидатські дисертації, або 17,0 % від загальної кількості наукових робіт та 3 докторські (1,5 %); живопис, графіка, дизайн (31 кандидатська або 15,4 % та 4 докторських — 2,0 %), саме у цій сфері захищено найбільше докторських дисертацій) та декоративно-прикладне мистецтво (32 кандидатські дисертації (15,9 %) та 1 докторська дисертація (0,5 %) від загальної кількості авторефератів дисертацій за 13 років). Зазначимо також, що тема "живопис, графіка, дизайн" не має жодної прогаллини в захисті наукових робіт за будь-який рік, починаючи з 1996 р. до 2008 р.

Тематично-хронологічна структура ДП авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва в Україні за 1996—2008 роки

Теми	Наук. ступінь	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Всього	% від заг. к-сті
Загальні питання образотворчого мистецтва	Докт.	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	3	1,5
	Канд.	0	2	1	2	3	3	5	4	3	6	1	4	0	34	17,0
Живопис, графіка, дизайн	Докт.	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	4	2,0
	Канд.	0	1	2	2	4	2	2	7	1	5	0	3	2	31	15,4
Декоративно-прикладне мистецтво	Докт.	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,5
	Канд.	1	0	0	2	3	3	4	5	4	2	2	5	1	32	15,9
Архітектура	Докт.	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	3	1,5
	Канд.	0	0	3	9	9	3	8	5	7	10	3	11	7	71	35,3
Охорона пам'яток історії та культури	Докт.	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0,5
	Канд.	0	0	0	0	1	1	2	0	0	2	0	2	0	8	4,0
Пластичні мистецтва	Докт.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0
	Канд.	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	2	5	0	12	6,0
Фотографія	Докт.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0
	Канд.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0,5
Всього захищених дисертацій	Докт.	2	0	1	1	0	0	1	1	1	1	2	1	1	12	6,0
	Канд.	1	3	7	15	21	13	22	21	16	25	8	31	6	189	94,0
Разом		3	3	8	16	21	13	23	22	17	26	10	32	7	201	
% від загальної кількості		1,5	1,5	4,0	8,0	10,4	6,5	11,4	10,9	8,5	12,9	5,0	15,9	3,5		

З пластичних мистецтв за досліджуваній період зареєстровано 12 кандидатських дисертацій, а це 6,0 % від загальної кількості наукових робіт з образотворчого мистецтва; докторських дисертацій у цьому тематичному блоці за весь проаналізований період не було представлено. Тема охорони пам'яток історії та культури репрезентована 8 кандидатськими (4,0 %) та 1 докторською дисертаціями (0,5 %). Тематичний блок, що найменше налічує в своєму арсеналі дисертаційних робіт — фотографія (1 дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства або 0,5 % від загальної кількості досліджуваних документів за тринадцятирічний період).

У табл. 2 "Галузева структура ДП авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва та суміжних спеціальностей в Україні за 1996—2008 рр." ті ж самі автореферати розподілено за спеціальностями, з яких захищалися дисертації. Ця семантична ознака є важливою саме для авторефератів дисертацій.

Якщо проводити паралель між темами, представленими у табл. 1 та науковими спеціальностями (табл. 2), побачимо чітку взаємозалежність даних у галузях архітектури, що включає такі основні спеціальності, як 18.00.01 "Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури" та 18.00.02 "Архітектура будівель та споруд", і у сфері декоративно-прикладного мистецтва. Назва спеціальності 17.00.06 "Декоративне і прикладне мистецтво" чітко відповідає тематичному блоку "Декоративно-прикладне мистецтво", і ніякі інші спеціальності до цієї теми не увійшли, на відміну від тем "Живопис, графіка, дизайн" та "Загальні питання образотворчого мистецтва". Останні тематичні блоки включають дослідження насамперед зі спеціальності 17.00.05 "Образотворче мистецтво", а також багатьох інших спеціальностей, що торкаються історичних, культурологічних, філософських і навіть технічних аспектів вивчення образотворчого мистецтва (наприклад, за спеціальністю 05.01.03 "Технічна естетика" захищено п'ять кандидатських дисертацій та одну докторську з питань образотворчого мистецтва, що відповідає відсотковим часткам — 2,5 % та 0,5 % за весь досліджуваній період).

Тематичні блоки "пластичні мистецтва" та "охорона пам'яток історії та культури" охоплюють дослідження зі спеціальностей, що стосуються не лише мистецьких, а й історичних, археологічних, етнологічних, історіографічних та інших проблем.

Таблиця 2

Галузева структура ДП авторефератів дисертацій з образотворчого мистецтва та суміжних спеціальностей в Україні за 1996—2008 рр.

Шифр і назва спеціальності	Наук. ступінь	Всього за 13 р.	% від заг. к-сті
05.01.03 "Технічна естетика"	Докт.	1	0,5
	Канд.	5	2,5
07.00.01 "Історія України"	Докт.	0	0,0
	Канд.	5	2,5
07.00.04 "Археологія"	Докт.	0	0,0
	Канд.	2	1,0
07.00.05 "Етнологія"	Докт.	0	0,0
	Канд.	2	1,0
07.00.06 "Історіографія джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін"	Докт.	1	0,5
	Канд.	2	1,0
09.00.05 "Історія філософії"	Докт.	0	0,0
	Канд.	1	0,5
09.00.08 "Естетика"	Докт.	1	0,5
	Канд.	1	0,5
09.00.11 "Релігієзнавство"	Докт.	0	0,0
	Канд.	1	0,5
09.00.12 "Українознавство"	Докт.	0	0,0
	Канд.	1	0,5
17.00.04 "Кіномистецтво. Телебачення"	Докт.	0	0,0
	Канд.	2	1,0
17.00.05 "Образотворче мистецтво"	Докт.	4	2,0
	Канд.	36	17,9
17.00.06 "Декоративне і прикладне мистецтво"	Докт.	1	0,5
	Канд.	37	18,4
17.00.07 "Дизайн"	Докт.	0	0,0
	Канд.	1	0,5
18.00.01 "Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури"	Докт.	4	2,0
	Канд.	69	34,3
18.00.02 "Архітектура будівель та споруд"	Докт.	0	0,0
	Канд.	6	3,0
26.00.01 "Теорія та історія культури"	Докт.	0	0,0
	Канд.	16	8,0
26.00.05 "Музеєзнавство. Пам'яткознавство"	Докт.	0	0,0
	Канд.	2	1,0
Всього захищених дисертацій	Докт.	12	6,0
	Канд.	189	94,0
Разом		201	

З проведеного семантичного та видового аналізу ДП дисертаційних робіт з образотворчого мистецтва можна зроби певні висновки. Наукова сфера мистецтвознавства базується на засадах глибинного вивчення образотворчого мистецтва, його прикладної та теоретичної складової, що нерозривно поєднані між собою. Це виявлено у темах та спеціальностях, що торкаються образотворчого мистецтва як предмета дослідження, представленого в різноманітних ракурсах: мистецтвознавчому, історичному, культурологічному тощо. Але фундаментальних наукових досліджень на здобуття наукового ступеня доктора наук обмаль, а з

деяких тем — пластичні мистецтва, фотомистецтво — вони зовсім відсутні.

Однією з причин більшого чи меншого репрезентування наукових робіт з певної теми дослідження є значна чи, навпаки, мала кількість вищих навчальних закладів та наукових установ зі спеціальності, з якої захищаються дисертації з образотворчого мистецтва. Проведено аналіз ДП за географічним параметром, що стосується розмежування закладів освіти, науки і культури, де захищались наукові роботи. Результати наведені у табл. 3.

Таблиця 3

Структура системи навчальних закладів та наукових установ, в яких захищались дисертаційні дослідження з образотворчого мистецтва в 1996—2008 рр.

Міс-то	Навчальний заклад, наукова установа	Наук. ступінь	Заг. к-сть за 13 р.	% від заг. к-сті	
Київ	Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України	Докт.	4	2,0	
		Канд.	5	2,5	
	Київський національний університет ім. Тараса Шевченка	Докт.	0	0,0	
		Канд.	5	2,5	
		Київський національний університет будівництва і архітектури	Докт.	1	0,5
			Канд.	11	5,5
Київський національний університет культури і мистецтв	Докт.	0	0,0		
	Канд.	4	2,0		
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури	Докт.	0	0,0		
	Канд.	31	15,4		
Львів	Львівська національна академія мистецтв	Докт.	2	1,0	
		Канд.	56	27,9	
	Національний університет "Львівська політехніка"	Докт.	0	0,0	
Канд.		22	10,9		
Харків	Харківська державна академія культури	Докт.	0	0,0	
		Канд.	8	4,0	
	Харківська державна академія дизайну і мистецтв	Докт.	0	0,0	
		Канд.	11	5,5	
	Харківський державний технічний університет будівництва і архітектури	Докт.	3	1,5	
Канд.		19	9,5		
В інших містах	Докт.	2	1,0		
	Канд.	17	8,5		
Всього захищених дисертацій	Докт.	12	6,0		
	Канд.	189	94,0		
Разом			201		

Дані дослідження показали, що провідною науковою установою в галузі образотворчого мистецтва стала Львівська національна академія мистецтв, де захищено найбільше наукових робіт з образотворчого мистецтва — 56 кандидатських та 2 докторські дисертації за спеціальностями 17.00.05 "Образотворче мистецтво" та 17.00.06 "Декоративне і прикладне мистецтво". Лише у цьому навчальному закладі зареєстровані дисертаційні дослідження з декоративно-прикладного мистецтва.

Другою за кількістю представлених наукових робіт стала Київська національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. Тут захищено 31 кандидатську дисертацію з образотворчого мистецтва за 1996—2008 рр., що становить 15,4% від проаналізованих документів.

Третє і четверте місце за кількістю захищених наукових робіт посідають Харківський державний технічний університет будівництва і архітектури — 22 наукові роботи, з яких 19 на здобуття ступеня кандидата та 3 — доктора наук і Національний університет "Львівська політехніка" — 22 кандидатські дослідження (10,9% у загальному потоці проаналізованих авторефератів дисертацій).

Серед провідних установ у галузі образотворчого мистецтва — Харківська державна академія дизайну і мистецтв, тут захищено 11 кандидатських дисертацій з образотворчого мистецтва, одна з яких — за спеціальністю "Дизайн"; з проблем архітектури — Київський національний університет будівництва і архітектури (12 дисертаційних робіт, з яких 11 на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури та 1 — доктора наук).

Варто відзначити наукову установу, що репрезентована, практично, однаковою кількістю дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора мистецтвознавства — Інститут мистецтвознавства, фольклорис-

тики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Тут упродовж 1996—2008 рр. захищено 9 наукових робіт, з яких 5 кандидатських та 4 докторські.

В інших наукових установах кількість захищених робіт коливається від 5 до 1.

Спираючись на дані проведеного дослідження, потрібно зазначити, що ДП авторефератів дисертацій є важливою складовою ДП літератури з образотворчого мистецтва, бо саме в ньому знаходять відображення дослідження, які пройшли фахову апробацію і визнані професійним співтовариством за вагомі наукові здобутки.

Образотворче мистецтво є галуззю людської діяльності із широким спектром наукового діапазону, який охоплює різні сфери суспільної думки — від історії, філософії, культурології до технічної естетики. Про це свідчить різноманітне представлення галузей, що прямо чи опосередковано торкаються образотворчого мистецтва, та тематичного розгалуження дисертаційних робіт. Аналіз ДП авторефератів дисертацій показує, з яких напрямів, спеціальностей, тем найбільш розвинуті наукові дослідження в галузі образотворчого мистецтва. Відповідно, ті напрями, спеціальності, теми, які ще не стали предметом досліджень, мають привернути до себе увагу науковців.

Значний вплив на розвиток наукових досліджень у галузі образотворчого мистецтва здійснюють наукові установи та навчальні заклади, що оприлюднюють результати досліджень, серед них: Львівська національна академія мистецтв, Київська національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Харківський державний технічний університет будівництва і архітектури, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України та ін. Вони забезпечують якісну підготовку висококваліфікованих фахівців — майбутнього національної науки.

Список використаної літератури

1. *Кочупалова В.* "Літопис авторефератів дисертацій" як віддзеркалення напрямів розвитку української науки / Вікторія Кочупалова // Вісн. Кн. палати. — 2008. — № 4. — С. 9—11.
2. *Кушнарєнко Н. Н.* Документоведение : учеб. для студентів вузов культури / Н. Н. Кушнарєнко. — 7-е изд., стер. — К. : Знання, 2006. — 459 с. — (Сер. "Высш. образование XXI века").
3. *Літопис* книг : держ. бібліогр. покажч. України / Кн. палата України ім. Івана Федорова. — К., 1924 — . — (Нац. бібліогр. України). — Виходить 1 раз на міс.
1996, № 1—12.
1997, № 1—12.
1998, № 1—12.
4. *Літопис* авторефератів дисертацій : держ. бібліогр. покажч. України / Кн. палата України ім. Івана Федорова. — К., 1999 — . — (Нац. бібліогр. України). — Виходить 4 рази на рік.
1999, № 1—4.
2001, № 1—4.
- 2002, № 1—4.
2003, № 1—4.
2004, № 1—4.
2005, № 1—4.
2006, № 1—4.
2007, № 1—4.
2008, № 1—4.
5. *Справочник* бібліографа / науч. ред. А. Н. Ванєєв, В. А. Минкина. — 3-е изд., перераб. и доп. — СПб. : Профессия, 2005. — 592 с. — (Сер. "Библиотека").
6. *Типология* изданий / НПО "Всесоюз. кн. палата", Науч.-исслед. ин-т книги. — М. : Кн. палата, 1990. — 231 с.
7. *Швецова-Водка Г. М.* Документознавство : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. — К. : Знання, 2007. — 398 с. — (Вища освіта XXI століття).